

Szív, 2011. szeptember 28-32.

„Menj el, és Te is hasonlóképpen cselekedj!”¹
- az önkéntesség fogalmáról, az önkéntesek számáról és motivációjáról

Bartal Anna Mária

Magyarországon az elmúlt húsz évben a társadalmi-gazdasági változások hatására az önkéntesség jelentése is átértékelődött. A kommunista szombatokban testet öltött „közérdekű kötelezettségvállalás” helyett elnyerte igazi tartalmát, önként, szabad akaratból végzett tevékenységgé vált.

Az önkéntességgel kapcsolatosan, általában, három kérdés merül fel a leggyakrabban: Ki az önkéntes? Hányan vannak az önkéntesek? Miért is lesz valaki önkéntes, mi motiválja arra, hogy szabididejéből a köz-, vagy mások segítésére időt áldozzon?

Az önkéntesség fogalma

Európában az 1990-es évektől kezdődően – az önkéntesség terjedésével, az önkéntesek számának ugrásszerű növekedésével – mindinkább felerősödtek az önkéntesség tartalmi-fogalmi definiálására irányuló törekvések. Ezek alapvető célja az volt, hogy miként lehetne meghatározni – általánosan, minden önkéntes tevékenységre egységesen jellemző karakterisztikákban – az önkéntesség kritériumait, amelyeket az önkéntesek is érvényesnek tartanak magukra nézve, illetve az önkénteseket foglalkoztató szervezetek is elfogadnak. Szükségessé tette a közös definíciós bázis és értelmezés kidolgozását az önkéntesség társadalmi, gazdasági jelentőségének elismertetése és az egyre erősödő, szélesedő nemzeti és nemzetközi önkéntes-szervezeti hálózatok terjedése is.

Az önkéntesség általánosan elfogadható definíciós bázisának kidolgozása két szinten – egyfelől a nemzetközi szervezetek (Egyesült Nemzetek Szervezete és az Európai Unió), másfelől a szakmai, tudományos kutatások szintjén – zajlott, noha az oda-visszahatás jól megfigyelhető volt közöttük.

Három alapvető sajátosságot illetően mind a nemzetközi szervezetek, mind a szakmai, tudományos definíciós törekvések megegyeznek, miszerint az önkéntesség:

- nem fizetett, tehát nem ellenszolgáltatásért végzett tevékenység, noha a kiadások megtérítése vagy jelképes fizetség megengedhető.
- önkéntes, azaz a személy belső indíttatásából, szabad akaratából végzi.

¹ Lukács 10 (25-37)

- más hasznára, vagy a közjó előállítására irányuló tevékenység., bár köztudott, hogy „haszonnal“ jár az önkéntes személyére nézve is.

Ugyanakkor a szakmai tudományos definíció – ezt a tágabb értelmezést – tovább szűkíti, mivel még két feltételt fogalmaz meg az önkéntesség meghatározásakor:

- az önkéntességet tervezett segítségnek (*planned helping*) értelmezi ugyanis, az önkéntesek kinyilvánítják akaratukat és elkötelezettségüket, hogy másokon segítenek, amire a szabadidejükből áldoznak időt (Clary et al. 1998:1517) és
- szervezett keretek között kell folytania, tehát más, mint a kölcsönös – és az informális keretek között nyújtott – segítségnyújtás (Wilson 2000:216).

Magyarországon szakmai-tudományos körökben, az önkéntes szervezetek és most már lassan a közbeszédben is az ún. tágabb definíció szerint értelmezik az önkéntességet. Ebben nagy szerepe volt a 2001. évi, az ENSZ által meghirdetett Önkéntesek Nemzetközi Évének – amelytől valójában számíthatjuk a hazai önkéntesség fellendülését, terjedését, valamint a társadalmi és közfigyelem érdeklődésének erősödését –, illetve az ez évben zajló Önkéntesség Európai Évének.

Az önkéntesség európai összehasonlításban

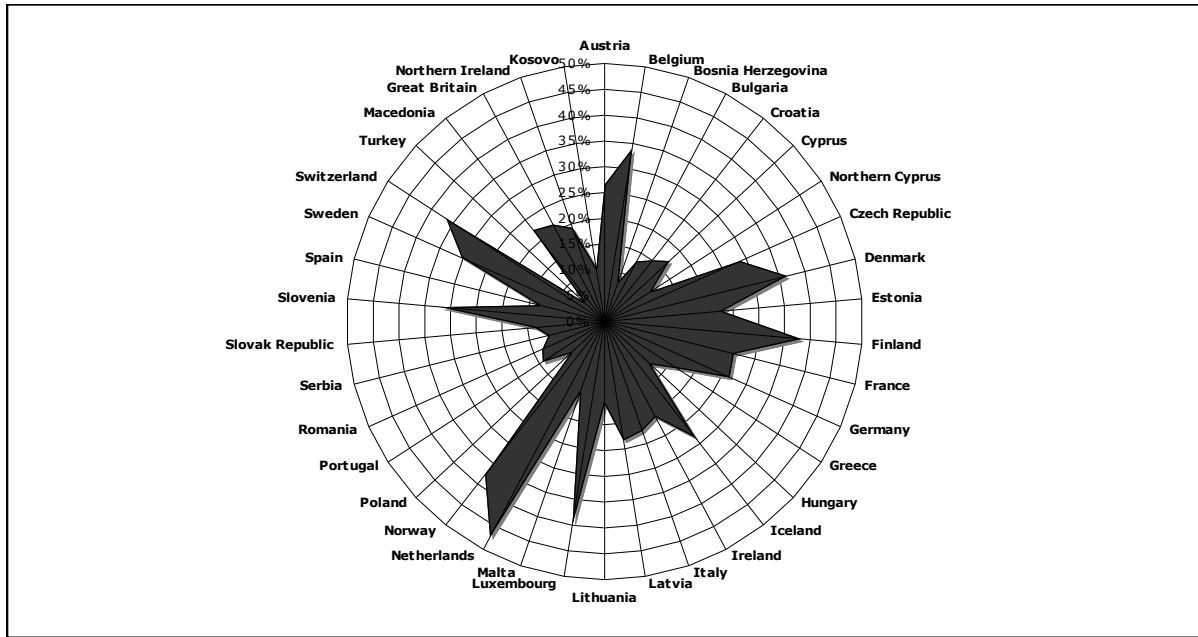
Az önkéntesség népességen belüli aránya számos tényezőtől függ, de a szakirodalmi adatok szerint (Salamon-Anhier 1996) leginkább az állam – a piac – a civil társadalom és a háztartások viszonyának és feladatmegosztásának nemzetenként eltérő, kialakulási és fejlődési folyamataira vezethető vissza.

Kendall (2004) alapján megkülönböztethetünk magas, közepes és alacsony önkéntes-aktivitású országokat. Mint a fenti ábrán is jól látható, a magas önkéntes-aktivitású országok között találjuk a Skandináv országok mellett Belgiumot, Luxemburgot és Svájcot, ahol az önkéntesek népességen belüli aránya 47-30% között mozog.

A közepes aktivitású országok között találjuk a fejlett országok többségét (Ausztria, Németország, Franciaország, Olaszország), illetve Szlovéniát, ahol az önkéntesség népességen belüli aránya 30-20 % között van.

Az alacsony önkéntes-aktivitású országokban 20% alatt van az önkéntesek népességen belüli aránya. Ide tartozik Magyarország is, ahol a népesség 12%-a végzett a vizsgálat idején valamilyen fajta önkéntes tevékenységet.

1. ábra Önkéntes tevékenységet végzők aránya a teljes népességen belül (EVS 2008)

Az önkéntesek motivációi

Az önkéntesek motivációinak kutatása nem ismeretlen terület a hazai önkéntes-kutatásban, de valójában nagyon keveset tudunk az önkéntesek demográfiai-társadalomstatistikai jellemzői vagy éppen tevékenységterületek szerinti motivációiról. A magyar önkéntesek motivációit az Esmund és Dunlop (2004) által kidolgozott és magyarra adaptált (Bartal 2010) kérdőív segítségével végeztük el, amelyet 235 szervezet 2539 önkéntese körében vettünk fel.

A Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőívben 59 állítással 15 motivációs faktort vizsgáltunk. A motivációs faktorok négy nagy csoportba voltak rendezhetők: érték – érték-közeli, egoisztikus, társadalmi norma, illetve minta, valamint pszichológiai motivációkat meghatározó faktorok.

A mért motivációs faktorokkal egyrészt az önkéntesek *felsőszíni motivációit* tudtuk megmutatni, amelyek a magatartás fenntartását segítik. Másrészt az egyes állításokra adott értékek azokat a *háttérmotivációkat* tárták fel, amelyek az önkéntes motivációk mögöttes folyamatainak dinamikáját jelzik.

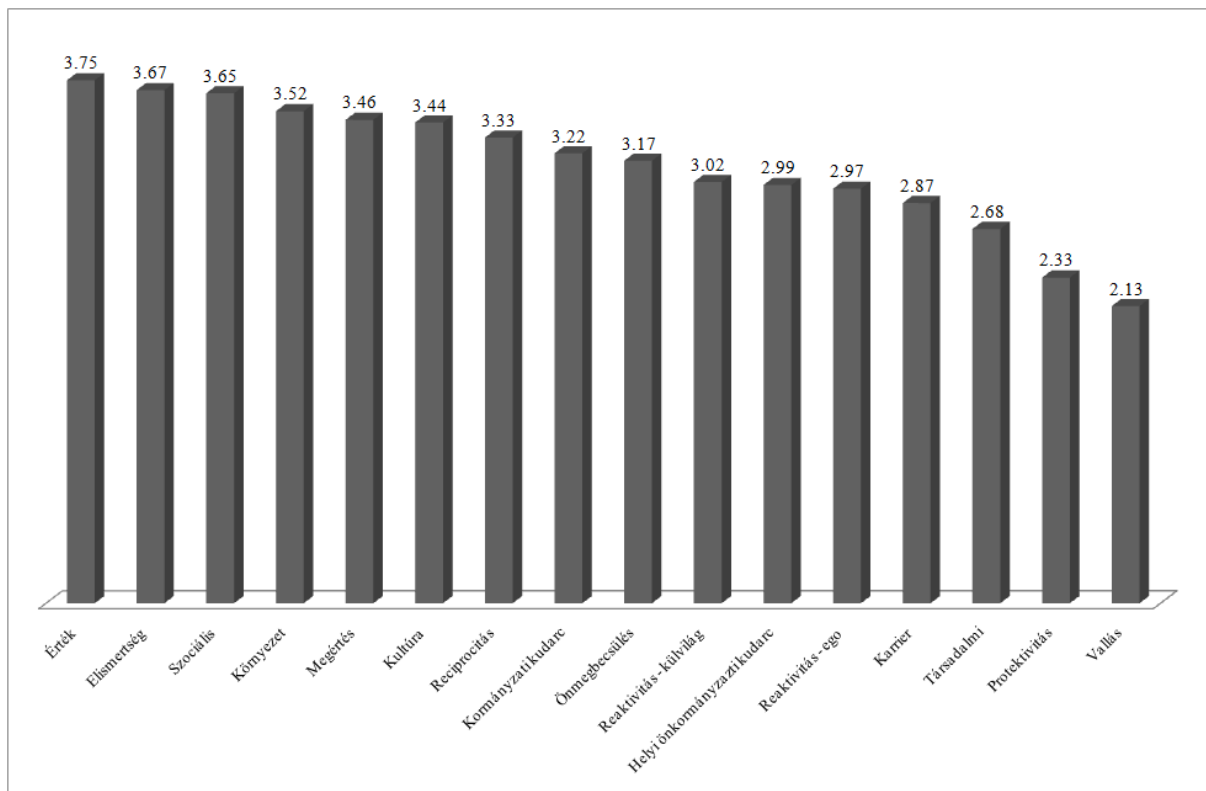
A megkérdezett önkéntesek számára – ahogy az várható volt nemzetközi kutatási eredmények szerint is –, a társadalmi, szociális *értékeket* kifejező motivációk bizonyultak a legfontosabbnak ($M=3,75$)¹. Az érték motivációs faktort a főbb motivációk sorrendjében az *elismertség* ($M=3,67$) és a *szociális interakció* ($M=3,65$) faktorok követték (lásd.:2.ábra).

Az eredmények alapján azt állapíthattuk meg, hogy a hazai önkéntesség erőteljesen érték, de kevésbé norma, illetve minta (lásd.: *társadalmi faktor*: M=2,68) és legkevésbé sem hitrendszer által (lásd.: *vallásosság faktor*: M=2,13) vezérelt cselekvés.

A hazai önkéntesség fejlesztése szempontjából tehát rendkívül fontos, hogy a szervezetek a világos értékrendet és célokat közvetítsenek. Ugyanis minél több ember számára hitelesek és hihetőek egy szervezet céljai, annál több ember köteleződik el, és minden bizonnyal annál több önkéntes is lesz.

Az *elismertség faktor* viszonylag magas átlagértéke arról tanúskodik, hogy az önkéntesek számára fontos, hogy – különösen a szervezet, ahol tevékenykednek és annak munkatársai is – elismerjék munkájukat (és kevésbé „tartanak igényt“ például a társadalmi elismerésre).

2.ábra A magyar önkéntesek motivációinak sorrendje

Forrás: Bartal-Kmetty 2010.

Az önkénteseket foglalkoztató szervezeteknek tehát, az önkéntes munka elismerésére jól kidolgozott módszerekkel és technikákkal kell rendelkezniük, ha meg akarják tartani önkénteseiket. Nem hallgathatjuk el azonban azt a kérdést, hogy a mai elismerés-hiányos magyar társadalomban az önkéntes munkát végzők talán éppen ezen, ki nem elégitett igényeiknek keresnek-e teret?

A *szociális interakciók motivációs faktor* magas értékelése arra utal, hogy az önkéntesség közösségi élményeket, kapcsolati lehetőségeket is ad, és ez a másik legfontosabb motiváló ereje az önkéntességnek. Úgy tűnik, a mai kapcsolat-hiányos magyar társadalomban az önkéntesség az elvesztett közösségek megtalálásának egyik terepe.

A vizsgált önkéntesek körében *az önkéntes motivációk mögöttes folyamatainak dinamikáját* alapvetően hét motivációs változó befolyásolja, úgy mint: az önkéntesség öröme, a közösségigény, egy társadalmi ügy és társadalmi csoport melletti elköteleződés, a szervezeten belüli egalitás, a szervezet munkatársainak elismerése, valamint az altruista segítség motivumai.

A változók egy része magáról az önkéntesről és az önkéntességről, másik része az önkéntesség értékeiről, míg harmadik része az önkéntes szervezethez való viszonyról szól. Az önkéntesség elsősorban – és nem meglepő módon – örömforrás. Nehéz is elképzelni, hogy bárki, aki úgy áldozna a szabadidejéből valamire, hogy abban ne lelné örömét. Ahhoz tehát, hogy a szervezetek az önkénteseket tartósan meg tudják tartani, *az önkéntesség öröm jellegét* kell fenntartani. A második legfontosabb változó, ami az önkéntesség mögöttes dinamikáját befolyásolja, az a *közösség igény*. Ahogy már fentebb írtuk, itt is meg kell ismételni, hogy nem csak a szűkebb-tágabb értelemben vett szakmai munkára kell figyelni a szervezetekben, hanem a közösségfejlesztésre, a közösségi együvé tartozás ápolására is. A következő három változó az érték faktor egy-egy itemje, amelyek azt mutatják, hogy a magyar önkéntesek értékvezérelt cselekvését elsősorban egy *társadalmi ügy és csoport* melletti elköteleződés motiválja, ami kiváltja az *altruisztikus magatartást, a segítséget*. Végezetül nagyon fontos üzenete van az elismertség faktor két változójának az önkénteseket foglalkoztató szervezetek számára: az önkéntesség mögöttes dinamikájában nagy szerepet játszik, hogy *a szervezetek munkatársai egyenlőként kezelik –e az önkénteseket* vagy „beosztottként“, illetve a *munkatársak mennyire ismerik el az önkéntes segítők munkáját*.

Irodalom

- Bartal Anna Mária (2010): Mit mutat a kaleidoszkóp? – az Önkéntes Motivációs Leletár (Volunteer Motivation Inventory) adaptálása, fejlesztése és kipróbálása a magyar önkéntesek körében. Civil Szemle 22.szám 5-35.
- Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán (2010): A magyar önkéntesek motivációinak vizsgálata és a Magyar Önkéntesmotivációs Kérdőív (MÖMK) sztenderdizálásának eredményei. Kutatási jelentés. <http://volunteermotivation.hu/downloads/onkmot.pdf>
- Clary, Gil. E. et al. (1998): Understanding and Assessing the Motivations of Volunteers: A Functional Approach. Journal of Personality and Social Psychology. 74.,6., 1516-1530.
- Esmond Judy-Dunlop Patrik (2004): Developing the Volunteer Motivation Inventory to Assess to

Underlying Motivational Drives of Volunteers in Western-Australia. Perth: Lotterywest and CLAN WA Inc.

Salamon, Lester- Anhier, Helmut (1996): Social Origins of Civil Society: Explaining the Nonprofit Sector Cross-Nationally (Working Papers)

Wilson, John (2000): Volunteering. Annual Review of Sociology, 26. 215-240.

ⁱ M=átlag – minden kérdést 1-5 skálán vizsgáltunk, az érték minél magasabb annál inkább jellemző az önkéntesre az adott motivációs faktor.